

1

Feketeleves és törökborsó

Fejlesztő hatás

Kreativitás fejlesztése, ismeretek elmélyítése, együttműködési készség fejlesztése, atmoszférateremtés

Életkori ajánlás Időkeret

6. évfolyam

változó

Eszközigény

Recept, főzőeszközök, *Kereszt és félhold* tabló és hátoldali szövegei, internet, okoseszközök

A gyakorlat leírása

A török korban meghonosodó növények tanulásakor lehetőséget kapunk, hogy kis ügyeskedéssel meg is kóstolhassunk ételeket. A tanulók a *Kereszt és félhold* tablóról kigyűjtik a képen található növények neveit, és ezek valamelyikéhez közösen készíthetünk egy-egy török eredetű ételt. A pedagógus már előzetesen készülhet recepttel, de közös kutatásra is lehetőség adódik. A feladatot érdemes csoportban végezni, és a főzéshez elegendő eszközt biztosítani.

Megjegyzések

A feladat a többszörös érzékszervi stimulálással jól rögzíti az órán elhangzottakat, éljünk vele bátran!

2

Térfoglaló

Fejlesztő hatás

Előzetes tudás felelevenítése és elmélyítése, együttműködés, versenyszellem, vállalkozói kompetencia fejlesztése

Életkori ajánlás Időkeret

6. évfolyam

25 perc

Eszközigény

Vetítő, laptop, *Kereszt és félhold* tabló és hátoldali szövegei, tankönyvi szöveg, alternatív források, betonfelület (udvar vagy sportpálya) vagy elég nagy terem (tornaterem), szigetelőszalag/aszfaltkréta

A gyakorlat leírása

A témakör jó alap a klasszikus kvízzjáték megvalósítására – kis csavarral. A játéktábla egy hatalmas térkép a korabeli Nagy-Magyarországról, a csapatok a három részt képviselik: a királyi Magyarországot, a török hódoltságot és az Erdélyi Fejedelemséget. A csapatok kezdőterülete a három frakció történelmileg hiteles központja. Innen indulnak hódításra, egymás legyőzésére. A térképet egyszerűen aszfaltkrétával is felrajzolhatjuk, ám egy nagyobb terem padlójára szigetelőszalaggal is rögzíthetjük. A játék hosszát a meghódítandó területek számával szabályozhatjuk: ha kevesebb darabra osztjuk fel, gyorsabban a végére érhetünk. Innentől a játék a honfoglaló szabályai szerint folyik: területszerzés és hódítás, a témakör alapján összeállított kérdésekkel és válaszokkal.

Fejlesztő hatás

Kreativitás, vállalkozói szellem, szem-kéz koordináció, alkotókészség, szövegértés, lényegkiemelés fejlesztése

Életkori ajánlás Időkeret

6. évfolyam

45 perc

Eszközigény

A *Kereszt és félhold* tabló és animáció, fehér papír (lehet műszaki lap), színes ceruza, filc, zsírkréta, olló, ragasztó

A gyakorlat leírása

A képen megjelenő személyek, események szinte mindegyike kapcsolódik egy helyhez, de a tablón ez csak utalás formájában jelenik meg. Ez lehetőséget biztosít számunkra egy saját korabeli térkép elkészítésére, amelyen bejelölhetjük a tabló témáinak helyét. Először a tanulók beazonosítják a képek szereplőit és helyszíneit, majd elkészítik a három részre szakadt Magyarország térképét. Végül ezen bejelölik a kikutatott helyszíneket, sőt akár egy-egy évszámot is kapcsolhatnak hozzá. Így egy helyen megtalálják a későbbiekben a személyeket, helyszíneket, évszámokat. A folyamat gyorsítható, ha a pedagógus készül fénymásolt vaktérképekkel.

Fejlesztő hatás

Együttműködés, kreativitás, önálló szövegalkotás, szövegértés fejlesztése

Életkori ajánlás Időkeret

6. évfolyam

projekt (15 perc/alkalom)

Eszközigény

A *Kereszt és félhold* tabló és animáció, egyéni források, csomagolópapír, füzet, íróeszköz, lapok, olló és ragasztó, vetítő, laptop, internet, okoseszközök

A gyakorlat leírása

Az irodalmi olvasónaplóhoz hasonlóan lehetőségünk van történelemből is olvasónaplót készíteni, néhány egyszerű lépésben. Ehhez nagy segítséget nyújthat a *Kereszt és félhold* tabló és animáció. A tanulók mindegyike kap egy gyűjtőmappát, és a témakör feldolgozásába becsempészünk egyet-egy a tabló részképeiből, hátoldali szövegeiből, vagy az animációval dolgozunk. A hozzájuk kapcsolódó szövegeket, feladatokat a tanulók a mappájukba gyűjtik, ebből fog összeállni a témakör végére a teljes tudásbázis. Példa: a hódoltsági életnél bekerülhet egy recept (lásd 2. ötlet), a végvári viadaloknál egy részlet az Egri csillagok leírásaiból, vagy akár a 40 gályarab története az ellenreformáció témájához.

Megjegyzések

Jól kapcsolható *A török kiűzése és az abszolútizmus* tabló 2. ötletéhez (Mindent vagy semmit!).

Nézd meg a korszakról szóló videót!

5

Egy kis divat**Fejlesztő hatás**

Kreativitás, szövegértés, vállalkozói szellem fejlesztése

Életkori ajánlás Időkeret

6. évfolyam

15 perc + változó perc

Eszköz igény

A *Kereszt és félhold* tabló és hátoldali szövegei és képei, vetítő, laptop, internet, okoseszközök, A/4-es lapok, rajzeszközök

A gyakorlat leírása

A feladat során a tanulók az animáció és a tabló forrásai alapján képet kapnak a korabeli öltözékek kinézetéről. Ez után kutatásokat végeznek, és megtervezik a korszak egy-egy társadalmi vagy etnikai csoportjának öltözetét, amelyet meg is alkotnak. A kész munkákból kiállítás is készülhet, amelyet „Képtár”-technikával mutatnak be: mesélhetnek a ruhadarabok nevééről, arról, hogy miből készítették, kik hordták, esetleg milyen speciális alkalommal viselték. A kész műveket a csoport pontozólapokon értékelheti, közösen.

Megjegyzések

A „Képtár” struktúráról a *Szent királyok nemzetsége* tablóhoz kapcsolódó ötlettárban olvashat bővebben.

6

Peregrináció**Fejlesztő hatás**

Lényegkiemelés, szövegértés, térképhasználat, mérés, becslés fejlesztése

Életkori ajánlás Időkeret

6. évfolyam

15 perc

Eszköz igény

A *Kereszt és félhold* tabló és hátoldala, egyéb források, internet, kivetítő, okoseszköz

A gyakorlat leírása

A gyakorlat első felében a tanulók megismerik a tablóról a peregrinusok fogalmát, megtekintik a mellékelt digitális forrást, majd saját maguk számára készítenek peregrinációt. Először a ma is működő neves külföldi református egyetemeknek kutatnak utána, majd a céljuk kijelölése után következik az útvonal megtervezése. Ehhez bármely internetes útvonaltervező használható. A feladat jól bővíthető miniprojektté, ha hozzácsatolunk egy kérdéssort, amelyben a tanulók feladata, hogy meghatározzák, mennyi idő alatt érnek céljukhoz, esetleg ez mekkora költséggel jár, hol tudnának megszállni, milyen lehetőségeket kínál az adott helyszín a megélhetésre.

Megjegyzések

Érdeemes megnézni a témához kapcsolódó videót a refantar.hu oldalon.

? 1/a. *Hány nemes és főpap halt meg a mohácsi csatában?*

! A korabeli beszámolók szerint hét püspök, tizenhat zászlósúr és másik tizenkét főúr, valamint maga az uralkodó, II. Lajos.

? 1/b. *Melyik híres festmény az alapja a halott királyt ábrázoló képnek?*

! A kép alapjául Székely Bertalan II. Lajos holttestének megtalálása című festménye szolgált mintaként.

? 3. *Megtalálod Gül baba türbójét a képen?*

! A kis és a nagy képen is a „G” betűvel jelzett épület az.

? 4. *Melyik híres író sírja található az egri várban?*

! 1922-ben itt helyezték örök nyugalomra Gárdonyi Gézát, az Egri csillagok íróját.

? 5/a. *Mire vonatkozik a „Hátra van még a feketelevés!” kifejezés?*

! A kifejezés eredetéről részletesebben O. Nagy Gábor *Mi fán terem?* című könyvében is olvashatunk.

? 5/b. *Milyen növényeket fedezel még fel a képen?*

! A szövegben említettekén túl megtalálható a napraforgó, a tök, a dohány és a paradicsom.

? 6/a. *Hol született Sztárai Mihály?*

! Mint a neve is mutatja, a Baranya megyei Drávasztárán született 1500 körül.

? 6/b. *Ki volt az a híres peregrinus, aki később iskolát is alapított?*

! Több híres peregrinusra is akadhatsz az interneten: Apáczai Csere János neve biztosan feltűnik majd.

? 7. *Hol található a gályarabságha hurcolt prédikátorok emlékműve?*

! A leghíresebb emlékmű a Debrecenben, a Református Nagytemplom mellett található.

A janicsárok

A janicsárhadtest gyalogsági alakulat volt, nevük, a „jeni seri” kifejezés új hadsereget jelent törökül. Az egységet 1362-ben I. Murád szultán hozta létre, és tagjai – a korszakban szokatlan módon – állandó zsoldot kaptak, hivatásos katonaként szolgálták a szultánt. Magas színvonalú kiképzésük és modern hadfelszerelésük kiemelte őket a kor katonái közül.

A XVI. századi divat

A korszak legfontosabb viseletei a nadrág, a mente (hasított köpeny) és a dolmány (gombsoros kabát) voltak. A női viselet továbbra is követte a nyugati divatot: szoknyát, fodros ujjú és gallérú ruhát hordtak, amelyet a legtöbbször virág- és pillangóminták díszítettek.

Gül baba

Gül baba költő és a bektási rendhez tartozó dervis (harcos szerzetes) volt. E rend tagjainak fő feladata a janicsárok nevelése és a hittérítés volt. Gül baba Buda 1541-es elfoglalása közben lelte halálát, és itt is temették el. Alakja köré a kezdetektől legendák fonódtak, díszes sírja őrzi emlékezetét.

Buda a török uralom alatt

Buda a török megszállás alatt látványosan átalakult: 1596 után minden katolikus templomot dzsámivá alakítottak. Eközben a keresztények rovására jelentősen nőtt a görög-keleti vallásúak (főleg szerbek és koptok), a zsidók és a muszlimok aránya.

A krumpli története

A dél-amerikai gumós növény, a „földi körte” vagy „svábtök”, a XVI. században a konkvisztádor Pizzaro révén került Európába. Nálunk a XVIII. században, II. József idején terjedt el, aki adókedvezményt és ingyen vetőgumót adott a természetőknek.

Erdély címere

Erdély címere, amelyen a három kiváltságos erdélyi nemzet: a magyar, a székely és a szász jelképei láthatóak, valószínűleg 1590 körül alakult ki. A magyar nemzetet a fekete turulmadár, a székelyeket a nap és a hold, a szász székeket a hét vörös bástya jelezi.

A kétfejű sas

A kétfejű sas ősi jelkép, már a Kr. e. V. században is megjelent Kis-Ázsiában. Európában a német-római uralkodók a XII. századtól használják birodalmi címerükként: így vált később a Habsburgok családi, majd Ausztria nemzeti címerévé.

A szpáhik

A perzsa „sepah” szóból eredő török kifejezés jelentése: elit lovaskatona. A szpáhik katonai szolgálatukért hűbértartot, „timár”-t kaptak a szultántól. Anyagi helyzetüktől függött felszereltségük, ezért könnyű- és nehézlovasként is feltűntek.

Kereskedelmi utak

Az ország azon részein, ahol hegyes vidékek híján nem lehetett követ találni az utépítéshez, rossz állapotú földutakon folyt a közlekedés. Az Alföldön és a Duna-Tisza között nem volt használható út, ezért a kor alapvető szállítási útvonalai a folyók voltak.

A hajdúk

A török korban a marhakereskedelmet és -szállítást szárazföldön, fegyveres hajtók intézték. A hajtókat katonai szolgálatra is szívesen felfogadták: ők lettek a hajdúk, akik az erdélyi fejedelmek kiváltságos szabadcsapatát alkották.

A lófarkas zászló

A lófarkas tug méltóságjelvény volt és nem zászló, amely csak bizonyos katonai és közigazgatási rangokhoz járt. A rangot a tugok darabszáma jelezte. A tugok csúcán nem félhold, hanem egy rézgömb látható.

Eger két ostroma

Az egri vár 1552-es sikertelen ostroma 44 évre megfékezte a jelentős török hódításokat hazánkban. A tizenöt éves háború idején, 1596-ban az akkor már 7000 védővel rendelkező, de leromlott állapotú vár 3 hetes ostrom után elesett.

Az ostromtüzérség

A kor ostromtüzérségénél egyre nagyobb szerepet kapott a tudományos megalapozottság. Kezdték felismerni a röppályáják törvényszerűségeit, emellett az ágyúk és lőporok minősége is javult. A lövegek méretének egységesítése pedig enyhítette az utánpótlási gondokat.

A belső végvárrendszer

A XVI. század második felében a magyar várépítészetet már a fejlett oszmán tüzérség elleni védelem határozta meg. Ez részben a meglévő várak kiegészítését, részben új erődítmények létrehozását jelentette. Alapanyagként a romboló ágyugolyók ellen leginkább cölöpök közé döngölt földet használtak. Az állandó háborúban álló, kivézetetett magyar királyság végvárrendszerét omladozó, toldozott-foltozott várak és eredetileg nem katonai jellegű épületekből átalakított, hevenyészett erődítmények jellemezték.

A nyugati hadművészet

A XVI. század európai hadseregei valójában zsoldoseregek voltak, amelyek a nemesek nehézlovasszeregeit egészítették ki. Hűségük csak a pénz irányában volt, és gyakoriak voltak a zendülések, fegyelmetlenségek. Ha a fizetség késett, a katonák kegyetlenül végigpusztították a vidéket, amit védeniük kellett volna. Fegyverzetük számszerűből, puskából és az 5-6 méter hosszú pikából állt. A leghíresebbek a svájci csapatok és a színes, fodros ruhájú német „Landsknechtek” voltak. Az előbbieket azonban kikötötték, hogy soha nem harcolnak honfitársaik ellen.

Pázmány Péter

Jezsuita szerzetes, egyházbiztos és író, esztergomi érsek, valamint bíboros. Nevéhez kapcsolódik a magyarországi ellenreformáció és a katolikus megújulási mozgalom. Prédikációival számos protestáns nemest térített vissza a katolikus hitre.

A tabló stílusa

A rézmetszet a legrégebbi mélynyomású sokszorosító eljárás, mely a XV. században jelent meg. A rajzot kis vésők segítségével vésik a sima rézlemezbe, majd a lemezt bekenik sűrű festékkel. Ezután a lemezre áztatott papírlapot helyeznek, és áthúzzák a présen.

150 év háború

A hódoltság alatt békés és háborús időszakok váltakoztak. Igazán tragikus következményei a tizenöt éves háborúnak, valamint az 1680-as évek háborús eseményeinek és járványainak voltak. Ezek következményeként nagy területekről tűnt el a magyar etnikum.

A gályarab prédikátorok

Az ellenreformáció idején a hitük megtagadását elutasító protestáns lelkészeket örökös gályarabságra ítélték. Michiel de Ruyter admirális szabadította ki őket 1676-ban. A megpróbáltatásokat alig 32 rab élte túl.